

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

SB ./ riksåklagaren ang. grov skadegörelse

(Svea hovrätts dom den 10 maj 2019 och beslut den 11 februari 2019 i mål nr B 10977-18)

Högsta domstolen har förelagt mig att inkomma med svarsskrivelse. Svaret ska särskilt avse den del av överklagandet som avser hovrättens möjlighet att avgöra målet utan huvudförhandling.

Jag vill anföra följande när det gäller nämnda fråga.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Jag tillstyrker att Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd såvitt gäller frågan om hovrätten borde ha avgjort målet efter huvudförhandling.

Bakgrund

Åtalet

SB åtalades för grov skadegörelse för att den 11 september 2016 tillsammans och i samförstånd med okända gärningsmän ha klottrat i en simbassäng så att skador för 309 360 kr uppkom. Det gjordes gällande att brottet skulle bedömas som grovt med anledning av att skadan varit synnerligen kännbar.

Stockholms kommun yrkade att SB skulle förpliktas att utge skadestånd till kommunen med 309 360 kr.

Tingsrätten

SB vidgick att hon agerat i enlighet med vad åklagaren påstått, men bestred ansvar för brott eftersom hon saknat uppsåt att utsätta kommunens egendom för skada. Hon gjorde gällande att syftet var att dokumentera graffitimålandet och den efterföljande saneringen av poolen i en film som skulle offentliggöras för allmänheten. Hon framhöll att hon avsett att sanera poolen och att hon också hade anlitat personer som skulle göra det. Hon ansåg under alla förhållanden att brottet skulle bedömas som skadegörelse av normalgraden och inte som grov skadegörelse då kommunens skada inte uppgått till 309 360 kr. SB bestred skadeståndsyrkandet.

Åklagaren åberopade som muntlig bevisning förhör med SB samt tre medtilltalade och i skadeståndsdelen förhör med kommunens

kommunikationschef och med en person som utförde delar av saneringen av bassängen. Som skriftlig bevisning åberopade åklagaren mejl från kommunen, tre fakturor och ett brev från saneraren till kommunen. På åklagarens begäran hölls också syn av fotografier på simbassängen som polisen tog när det anlände till platsen och sådana som polisen hittade på minneskortet till en av de medtilltalades kamera.

SB åberopade som skriftlig bevisning projektplanen för konstprojektet "Uppfinn nått eller dö", en offert från Svensk klottersanering och ett mejl från klottersaneraren till kommunen. Hon spelade också upp filmer, "Det svenska musikundret", "Det finska musikundret" och "Närhet", gällande det färdiga konstverket samt en film med stillbilder från den första saneringen av bassängen.

Tingsrätten avgjorde målet efter huvudförhandling.

Tingsrätten dömde SB för grov skadegörelse enligt 12 kap. 3 § brottsbalken i sin lydelse före den 1 juli 2017 och bestämde påföljden till villkorlig dom och 70 dagsböter.

Tingsrätten fann att åtalet var styrkt, med den skillnaden att kommunens skada uppgått till 280 860 kr. Enligt tingsrätten hade skadan varit så stor att den varit synnerligen kännbar för kommunen.

Tingsrätten beslutade att SB skulle utge skadestånd till kommunen med 280 860 kr.

Hovrätten

SB överklagade tingsrättens dom och yrkade att hovrätten i första hand skulle frikänna henne från ansvar för grov skadegörelse och i andra hand rubricera gärningen som skadegörelse av normalgraden. Hon yrkade under alla förhållanden att hovrätten skulle meddela påföljdseftergift eller lindra straffet samt ogilla skadeståndet, jämka det till noll eller bestämma det till ett lägre belopp än vad tingsrätten dömt ut.

Som bevisning åberopade SB samma bevisning som vid tingsrätten. Hon ansåg att förhöret med henne själv kunde upptas genom uppspelning av tingsrättens ljud- och bildfil.

Åklagaren bestred ändring och åberopade samma bevisning som vid tingsrätten. Åklagaren ansåg att målet kunde avgöras utan huvudförhandling.

Sedan hovrätten förelagt SB att slutföra sin talan uppgav hon att hon motsätter sig att målet avgörs utan huvudförhandling eftersom den bevisning som åberopats i form av filmklipp m.m. lämpligen föredras vid huvudförhandling.

SB slutförde sin talan och återkallade tidigare åberopad bevisning i form av en film.

Hovrätten beslutade att målet skulle avgöras utan huvudförhandling.

Hovrätten fastställde tingsrättens dom.

Överklagandet

SB har överklagat hovrättens dom och yrkat att Högsta domstolen med ändring av hovrättens dom i första hand frikänner henne från ansvar för grov skadegörelse och i andra hand rubriceras brottet som skadegörelse av normalgraden. Under alla förhållanden har hon yrkat att Högsta domstolen ska meddela påföljdseftergift eller lindra påföljden samt ogilla skadeståndet, jämka det till noll eller i vart fall bestämma det till ett lägre belopp än vad hovrätten dömt ut.

SB har, alternativt, yrkat att Högsta domstolen ska undanröja hovrättens dom och återförvisa målet till hovrätten för ny prövning genom en huvudförhandling.

SB har till grund för sitt överklagande, såvitt avser alternativyrkandet, anfört följande. Hovrätten har avgjort målet på handlingarna trots att SB påkallat en huvudförhandling och motsatt sig att målet skulle avgöras på handlingarna. En huvudförhandling har inte varit obehövligt enligt 51 kap. 13 § tredje stycket rättegångsbalken, varför handläggningen av målet utgjort ett grovt rättegångsfel. Det kan inte anses obehövligt att hålla huvudförhandling i ett mål som detta som innefattar en stor del åberopad bevisning i form av filmklipp m.m. som har stor betydelse för målets utgång. Bedömningen av om en huvudförhandling kan anses obehövlig trots att en part begärt en sådan måste avgöras med beaktande av bl.a. rätten till en muntlig förhandling enligt Europakonventionen och den praxis som har utvecklats av Europadomstolen angående rätten till muntlig förhandling i överrätt. I flera fall har det förhållandet att en hovrätt mot den tilltalades vilja avgjort ett mål på handlingarna lett till att Sverige fälls i Europadomstolen.

SB har som skäl för prövningstillstånd, såvitt avser alternativyrkandet, anfört följande. Det finns synnerliga skäl för en prövning eftersom domvillan förekommit eller att målet utgång i hovrätten uppenbarligen berott på grovt förbiseende eller grovt misstag då hovrätten har vägrat SB hennes rätt till huvudförhandling trots att hon påkallat det och motsatt sig att målet skulle avgöras på handlingarna.

Grunderna för min inställning

Den rättsliga regleringen

Rättegångsbalken

Förutsättningarna för att avgöra ett mål i hovrätten utan huvudförhandling regleras i 51 kap. 13 § rättegångsbalken.

Enligt paragrafens första stycke får hovrätten avgöra målet utan huvudförhandling, om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat.

Enligt paragrafens andra stycke får hovrätten, om saken kan utredas tillfredsställande, avgöra målet utan huvudförhandling

1. om åklagaren har överklagat endast till den tilltalades förmån,
2. om endast den tilltalade har överklagat och hans eller hennes ändringsyrkande godtas av motparten,
3. om det inte finns anledning att döma den tilltalade till ansvar eller döma ut påföljd eller döma till annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening,
4. om parterna har begärt att målet ska avgöras utan huvudförhandling eller
5. om ingen av parterna, sedan frågan väckts om avgörande utan huvudförhandling, haft någon invändning mot detta.

I tredje stycket anges att om en part har begärt huvudförhandling i fall som avses i andra stycket 1–3, ska sådan hållas, om det inte är obehövt.

I detta fall är av relevans andra stycket 3 och tredje stycket.

Paragrafen utgår från att huvudförhandling ska hållas och anger därför endast undantagen. Undantagen är fakultativt konstruerade, målet *får* avgöras utan huvudförhandling under vissa förutsättningar.

Gemensamt för de fem punkterna i andra stycket är att saken ska kunna utredas tillfredsställande. Med hänsyn till de möjligheter som finns sedan 2008 att ta del av förhör från tingsrätten via ljud- och bildupptagningar har utrymmet för att kunna göra bedömningen att målet kan utredas tillfredsställande utan huvudförhandling ökat påtagligt (Fitger m.fl., Rättegångsbalken, s. 51:48).

Att hovrätten behöver ta upp muntlig bevisning utesluter inte att möjligheten att avgöra mål på handlingarna, se t.ex. 36 kap. 19 § rättegångsbalken som möjliggör upptagande av bevisning utom huvudförhandling.

I samband med att möjligheterna till avgörande på handlingarna ökade genom 1984 års reform ställde sig föredragande departementschefen (se prop.

1983/94:78 s. 50) bakom uttalanden av Rättegångsutredningen om att det avgörande för om huvudförhandling ska hållas bör vara om det finns sakliga skäl för en sådan förhandling och att en förhandling kan vara värdefull både med hänsyn till utredningen om brottet och för bedömningen i påföljdsfrågan. Den kriminalpolitiska effekten av att den tilltalade tvingas inställa sig inför hovrätten torde däremot, som utredningen påpekat, vara mindre än när det gäller en inställelse inför tingsrätten. (Fitger m.fl., Rättegångsbalken s. 51:45)

Den 1 april 2016 fick bestämmelsen, såvitt nu är av intresse, sin nuvarande lydelse. Då togs det dittills gällande kravet på att huvudförhandling, trots parts önskan därom, bara fick underlåtas om det var *uppenbart* obehövligt bort. Skälet härför var att åstadkomma större flexibilitet i handläggningen och därigenom möjliggöra att fler mål i hovrätten avgörs utan huvudförhandling. Borttagandet av uppenbarhetskravet var en del av en reform som syftade till att effektivisera och förbättra domstolsprocessen. Förändringen möjliggjordes pga. att hovrätterna till skillnad från tidigare i flertalet fall har möjlighet till samma material som tingsrätten, dvs. ljud- och bildupptagningarna. Det tidigare uppenbarhetskravet visade sig, mot bakgrund av de möjligheter till presentation av muntlig bevisning genom uppspelning av ljud- och bildupptagningar i hovrätt som infördes 2008, vara alltför restriktivt. (Prop. 2015/16:39 s. 47 f.)

När en huvudförhandling kan anses *obehövlig* trots att part begär det måste, enligt förarbetena, avgöras utifrån omständigheterna i varje enskilt fall och med beaktande av rätten till en muntlig förhandling enligt Europakonventionen. En utgångspunkt bör kunna vara att en huvudförhandling kan anses obehövlig även om en part begär det när en huvudförhandling för prövning av saken redan hållits i tingsrätt, någon ny bevisning inte åberopas i hovrätten och målet inte rör någon allvarligare brottslighet. Detta förutsätter självfallet att det inte är befogat att hålla huvudförhandling av annan anledning, t.ex. om hovrättens prövning kommer att innehålla sakfrågor eller rättsfrågor som inte kan lösas på grundval av handlingarna i målet. (A. prop. s. 77.)

Europakonventionen – rätten till en rättvis rättegång

Enligt art. 6.1 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) ska var och en, vid en prövning av hans eller hennes civila rättigheter och skyldigheter, bl.a. vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling. I detta ligger en rätt till muntlig förhandling, såväl när det gäller skuld- som påföljdsfrågan, om det inte undantagsvis är motiverat att låta bli att hålla en sådan (se t.ex. Miller mot Sverige 8.2.2005). Rätten till muntligt förfarande får sägas vara långtgående. Processen i brottmål utgör en enhet och det skydd som art. 6.1 uppställer upphör inte att gälla efter förfarandet i första instans. Om underinstansen har hållit muntlig förhandling, eller om klaganden underlåtit att begära muntlig förhandling där, kan dock kravet på att överinstanserna ska hålla muntlig förhandling vara mindre strikt. En nyanserad bedömning måste

dock alltid göras. Enligt Europadomstolens praxis är omfattningen av den högre domstolens prövning av betydelse för bedömningen, t.ex. om det innehåller sakfrågor eller rättsfrågor som inte kan lösas på grundval av handlingarna i målet, men också karaktären av det nationella systemet för överklagande och det sätt på vilket klagandens intressen företräds och skyddas i förfarandet. Den svenska lagstiftningen och tillämpningen därav har prövats flera gånger av Europadomstolen. Beaktas ska dock att dessa avgöranden är tillkomna före reformen En modernare rättegång som trädde i kraft 2008, varvid det blev möjligt att i hovrätt ta upp bevisning genom ljud- och bildupptagningar av förhören vid tingsrätt. (Se bl.a. Miller mot Sverige 8.2.2005, Ekbatani mot Sverige 26.5.1998, a. prop. s. 48 och Hans Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 5 uppl., s. 229 f. och 237-247.)

I Ekbatani mot Sverige var Ekbatanis skuld huvudfrågan i målet och den kunde enligt Europadomstolens mening inte bedömas på ett korrekt sätt utan att hovrätten på nytt hörde den tilltalade och målsäganden. Genom att inte hålla huvudförhandling hade hovrätten åsidosatt garantierna i art. 6.1. (Danelius, a.a., s. 244, Ekbatani mot Sverige 26.5.1998.)

Av Andersson mot Sverige och Fejde mot Sverige var det inte fråga om bevisprövning. Det gällde inte att välja mellan motstridiga uppgifter, och det var inte fråga om de tilltalades trovärdighet. I stället hade domstolarna väsentligen att bedöma vilken rättslig relevans som skulle tillmätas vissa invändningar mot åtalen, och i detta läge ansåg Europadomstolen att det inte stod i strid med art. 6.1 att vägra huvudförhandling i andra instans. (Danelius, a.a., s. 244 f., Andersson mot Sverige 29.10.1991 och Fejde mot Sverige 29.10.1991.)

I Miller mot Sverige uttalade Europadomstolen att en mindre strikt standard i fråga om rätten till muntlig förhandling kan tillämpas i högre instans när en offentlig (muntlig?) förhandling har hållits i första instans.

Min bedömning

Huvudregeln är att brottmål i hovrätt ska avgöras efter huvudförhandling. Det finns dock möjlighet att enligt regleringen i 51 kap. 13 § rättegångsbalken avgöra ett mål utan huvudförhandling.

Om saken kan utredas tillfredsställande får hovrätten avgöra målet utan huvudförhandling bl.a. om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening.

Målet gäller grov skadegörelse genom nedklottring av en bassäng. SBs inställning till åtalet var att hon vitsordade de faktiska omständigheterna, men bestred ansvar pga. bristande uppsåt eftersom hon saknat avsikt att skada kommunens egendom. Hon kunde inte heller vitsorda skadans storlek.

Storleken av den ekonomiska skadan var av betydelse för såväl rubriceringsfrågan som frågan om skadeståndets storlek. Målet avgjordes efter huvudförhandling vid tingsrätten. SB företrädde vid såväl tingsrätten som i hovrätten av en offentlig försvarare. I hovrätten åberopade både SB och åklagaren i stort sett samma bevisning som vid tingsrätten, dvs. förhör med SB själv liksom med ett antal medtilltalade och vittnen, viss skriftlig bevisning samt syn på fotografier och filmer. Någon ny bevisning åberopades inte i hovrätten. Den muntliga bevisningen fanns tillgänglig genom ljud- och bildupptagningar vid tingsrätten. Enligt min bedömning synes målet ha utretts med erforderlig noggrannhet vid tingsrätten.

Att saken i hovrätten kunnat utredas tillfredsställande utan huvudförhandling är mot denna bakgrund uppenbart. Någon tvekan om att påföljden inte skulle bestämmas till något annat än böter eller villkorlig dom eller dessa påföljder i förening kan knappast ha förelegat.

De grundläggande förutsättningarna för att avgöra ett mål utan huvudförhandling är således uppfyllda.

Att vid anklagelse om brott muntligen inför rätten föra sin talan och där framföra sina argument är en viktig rättssäkerhetsprincip. Parternas önskemål om muntlig förhandling måste därför i stor utsträckning respekteras, också i hovrätten. Samtidigt måste också hänsyn tas till den utveckling som skett i syfte att öka flexibiliteten och snabbheten i domstolsförfarandet, genom bl.a. möjligheten att förebringa den muntliga bevisningen i hovrätten genom uppspelning av ljud- och bildupptagningar vid tingsrätten.

SB begärde att målet skulle avgöras efter huvudförhandling i hovrätten eftersom den bevisning som åberopades av henne i form av filmklipp m.m. lämpligen föredras vid huvudförhandling.

Frågan är om huvudförhandling borde ha hållits eller om det, vilket hovrätten funnit, var obehövt med huvudförhandling. Som anges i förarbetena är vid bedömningen av denna fråga av betydelse om huvudförhandling för prövning av saken redan hållits i tingsrätt, om någon ny bevisning åberopats i hovrätten, om målet rör allvarligare brottslighet samt huruvida hovrättens prövning avser sak- eller rättsfrågor som kan lösas på grundval av handlingarna i målet. (Prop. 2015/16:39 s. 77.)

Vid tingsrätten avgjordes målet efter huvudförhandling, vid vilken SB närvarade. Hon företrädde av en offentlig försvarare såväl vid tingsrätten som i hovrätten. Målet får sägas vara av förhållandevis okomplicerad natur. Det stora flertalet omständigheter när det gäller den brottsliga gärningen var ostridiga. Någon ny bevisning åberopades inte i hovrätten. Den muntliga bevisningen i hovrätten kunde förebringas genom uppspelning av ljud- och

bildupptagningarna vid tingsrätten. Målets utgång var inte avhängig bedömningen av trovärdigheten och tilltron till den muntliga bevisningen. Den skriftliga bevisningen, som framför allt åberopades till styrkande av skadans storlek, var varken omfattande eller av sådant slag att någon genomgång därav av den som åberopat densamma behövdes. De filmer som SB åberopade gavs in till hovrätten. Hovrätten har alltså haft tillgång till samma bevisning som tingsrätten. Tingsrättens dom beskrev sakomständigheterna väl och någon sakframställning kunde därför inte anses nödvändig. SBs ombud har i skrift utförligt redogjort för SBs inställning samt på ett tydligt sätt framfört SBs argument i de olika frågorna. De filmer som SB åberopat, "Det finska musikundret" och "Närhet", åberopades till styrkande av att det aldrig funnits något uppsåt att skada bassängen. Dessa filmer synes ha förevisats i syfte att visa att SBs avsikt med nedklottringen av bassängen var att skapa ett konstverk. Att hennes avsikt varit denna torde dock ha framgått även utan förevisande av filmerna samt framstår det som uppenbart att dessa filmer inte kan ha någon som helst betydelse för bedömningen av uppsåtsfrågan. Någon muntlig argumentation synes inte ha varit påkallad. Såväl sak- som rättsfrågorna i målet har enligt min bedömning kunnat avgöras på grundval av handlingarna i målet. Påföljdsfrågan har varit okomplicerad.

Samtliga dessa omständigheter sammantagna talar enligt min bedömning för att huvudförhandling måste anses obehövlig i detta fall.

SBs begäran om huvudförhandling liksom de skäl hon har åberopat för huvudförhandling bör givetvis beaktas och respekteras. Hennes skäl för huvudförhandling kan emellertid inte, mot bakgrund av målets karaktär och omfattning, väga särskilt tungt. Jag anser därför att det varit obehövt att hålla huvudförhandling i hovrätten, trots att SB begärt huvudförhandling.

Någon oinskränkt rätt till muntlig förhandling i två instanser finns inte enligt Europakonventionen. Även om rätten att höras muntligt i brottmål är och bör vara stark kan enligt Europadomstolen en mindre strikt standard tillämpas i fråga om rätten till muntlig förhandling i högre instans när en offentlig förhandling har hållits i första instans. Europadomstolens praxis, som till stor del fokuserar på möjligheterna att kunna bedöma den muntliga bevisningen i målet, hindrar inte en tillämpning som innebär att ett mål som detta kan avgöras utan huvudförhandling. Jag kan inte finna något som talar för att SBs rätt till en rättvis rättegång enligt Europakonventionen har kränkts.

Sammanfattningsvis menar jag att SB inte haft rätt till muntlig förhandling och att det således har funnits förutsättningar för hovrätten att avgöra målet på grundval av handlingarna i målet.

Prövningstillstånd

Prejudikatdispens

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund (Fitger m.fl., Rättegångsbalken, s. 54:26).

Jag kan inte finna att en prövning av överklagandet när det gäller frågorna om skuld, rubricering och påföljd vore av vikt för ledning av rättstillämpningen.

I målet aktualiseras också frågan om hovrättens möjlighet att i brottmål, enligt 51 kap. 13 § andra stycket 3 och tredje stycket rättegångsbalken, avgöra målet utan huvudförhandling, trots att part har begärt huvudförhandling.

Den i målet tillämpliga regleringen ändrades den 1 april 2016, varigenom möjliggjordes att i något större utsträckning än tidigare avgöra ett mål i hovrätten utan huvudförhandling, trots parts begäran om huvudförhandling. Reformen En modernare rättegång år 2008, enligt vilken muntlig bevisning kan upptas genom uppspelning av ljud- och bildupptagning, ansågs ha förbättrat förutsättningarna för avgörande av mål i hovrätten på grundval av handlingarna i målet. Högsta domstolen har inte prövat bestämmelsen i nu aktuell lydelse.

Äldre avgöranden från Högsta domstolen belyser inte i tillräcklig utsträckning den aktuella frågeställningen eftersom uppenbarhetskravet numera tagits bort. Relevanta avgöranden från Europadomstolen är från en tid då möjligheterna till upptagande av förhör med parter och vittnen genom uppspelning av ljud- och bildupptagningar var små.

I Högsta domstolens anteckningar från ett seminarium den 15 november 2017 för de allmänna domstolarna om Högsta domstolens prejudikatbildande verksamhet anges som ett exempel på en prejudikatintressant frågeställning möjligheterna att, utifrån de ändrade reglerna i 51 kap. 13 § andra stycket 3 rättegångsbalken, avgöra ett brottmål utan huvudförhandling i hovrätt trots att part har begärt huvudförhandling.

Mot denna bakgrund är det min bedömning att en prövning av överklagandet, såvitt gäller frågan om hovrätten borde ha avgjort målet efter huvudförhandling, vore av vikt för ledning av rättstillämpningen. Jag tillstyrker därför prövningstillstånd i denna del.

Extraordinär dispens

Prövningstillstånd får enligt 54 kap. 10 § första stycket 2 rättegångsbalken meddelas också om det finns synnerliga skäl för en sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag (extraordinär dispens).

Som anförts ovan anser jag att det har funnits förutsättningar för hovrätten att avgöra målet utan huvudförhandling. Något grovt rättegångsfel har därför inte begåtts. Vad SB anför i denna del utgör enligt min uppfattning inte tillräckliga skäl för extraordinär dispens.

Bevisuppgift

Jag ber om att få återkomma med bevisuppgift för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Petra Lundh

Hedvig Trost

Kopia till:

Utvecklingscentrum Malmö
Söderorts åklagarkammare i Stockholm (AM-116373-16)
Kammaråklagaren Daniel Jonsson